

Република Чехия

Площ:	78 860 кв. км.
Население:	10,3 млн. души (2000 г.)
Столица:	Прага
Официален език:	чешки
Религия:	католици
Парична единица:	чешка крона
Административно деление:	14 области
Държавно устройство:	република. Държавен глава - президент, избран от парламента за срок от 5 г. Законодателен орган - двукамарен парламент. Изпълнителен орган - правителство.

1. Общи бележки

Република Чехия е централноевропейска държава – една от новоприсъединилите се към Европейския съюз страни. Съдебната власт според Конституцията на страната от 1992 г. включва съдилищата и Конституционния съд на Чехия. Конституционната уредба на прокуратурата е включена в главата, уреждаща изпълнителната власт и по-специално в раздела за правителството, тъй като в Чехия изпълнителната власт има два титуляра – президентът на републиката и правителството. Разследването по наказателни дела се осъществява от полицейски служители под ръководството и контрола на прокуратурата.

2. Източници на правна уредба

Уредбата на статута и правомощията на Конституционния съд като част от съдебната власт се съдържа в Конституцията на Чехия (Глава IV, чл. чл. 83 - 89) и в Закона за Конституционния съд (Закон № 182/1993). Статутът на съдилищата е предмет на уредба в Конституцията (Глава IV, чл. чл. 81 – 82; 90 - 96) и в Закона за съдилищата и съдиите (Закон № 30/2000). Правната уредба на прокуратурата се съдържа в Конституцията (чл. 80) и в Закона за прокуратурата. Статутът на разследващите органи като част от полицейските органи е регламентиран в Закона за полицията. Взаимоотношенията между прокурорските и разследващите органи по наказателни дела са уредени в Наказателно-процесуалния кодекс.

3. Конституционен съд

Конституционният съд е орган на съдебната власт, но неговото положение е **извън общата структура на съдилищата**. Основната

му функция е свързана със защитата на конституционно установения ред в страната чрез гарантиране на спазването на върховенството на Конституцията. В Конституцията са изброени изчерпателно неговите правомощия, като основните сред тях се отнасят до обявяването на противоконституционността на закони и подзаконовни актове или на части от тях, както и разглеждането на жалби от граждани във връзка с нарушения на техни конституционно установени права или от местни органи на власт поради спор за компетентност между тях и централните органи на държавно управление.

Конституционният съд се състои от 15 съдии с 10-годишен мандат. Те се назначават от президента на републиката с одобрението на Сената. За конституционен съдия може да бъде избран всеки пълнолетен чешки гражданин, който отговаря на изискванията за сенатор, притежава юридическо образование и не по-малко от 10-годишен юридически стаж.

4. Съдилища

4.1. Основни принципи

Съдебната власт според Конституцията на Чехия се упражнява в името на републиката от независими съдилища. Чл. 82 прогласява принципа за независимост и безпристрастност на съдиите при упражняване на дейността им. Принципът за несменяемост на съдиите е конституционно установен с определени изключения, които се уреждат със закон. Съдийската длъжност е несъвместима с президентски и депутатски мандат, както и с всяка длъжност в държавната администрация.

Основната функция на съдилищата е защитата на правата и законните интереси на правните субекти при спазване на предвидената в закона процедура. Съдът притежава изключителна компетентност да се произнася по въпроса за виновността и наказанието при повдигнато обвинение за извършено престъпление.

Всеки съд в Република Чехия е оправомощен да сезира Конституционния съд при констатирано противоречие между приложимия по конкретното дело закон и Конституцията.

Съдиите са оправомощени да преценяват законосъобразността на подзаконовите нормативни актове.

4.2. Администриране на съдебната дейност

Централният орган, чиято функция е администрирането на съдебната дейност, е **Министерството на правосъдието**. Неговата задача е с предвидените по закон начини и средства да създаде необходимите условия (персонал, организация на дейността, материални и

финансови ресурси, обучение на магистратите в Съдебната академия и др.) с цел максимално ефективно функциониране на съдебната система.

4.3. Организация на съдилищата

Конституцията на Чехия предвижда следните видове съдилища: **Върховен съд**, **Върховен административен съд**, **висши** (2 на брой), **окръжни** (8 на брой) и **районни** (86 на брой) съдилища. Наименованието им може да бъде променяно със закон. От 1994 г. са премахнати военните съдилища. Организацията и юрисдикцията на съдилищата е регламентирана на законово равнище.

Гражданският и наказателният процес се подчиняват на принципа на **двуинстанционността**, т.е. решението на първоинстанционния съд, който обичайно е районният съд, може да се обжалва пред второинстанционния съд, чието решение по принцип е окончателно и не може да се атакува по общия ред. Като първа инстанция действат районните и окръжните съдилища. Районните съдилища правораздават в състав от един съдия или в съдебен състав от един съдия и двама съдебни заседатели (по наказателни дела). Законът посочва конкретните случаи, в които окръжният съд действа като първа инстанция, като в тази хипотеза неговото решение се обжалва пред висшия съд. Пример за това са повечето търговски дела и наказателните дела за тежки престъпления. Окръжният съд заседава в състав от трима съдии или един съдия и двама съдебни заседатели. Висшите съдилища действат като втора инстанция по дела, разглеждани като първа инстанция от окръжните съдилища. Делата в тях се разглеждат от състав от трима съдии.

Компетентността на **Върховния съд** се свежда до разглеждане на дела, образувани чрез извънредните средства за отмяна на влезли в сила съдебни актове, както и до уеднаквяване на съдебната практика. Към Върховния съд и към висшите съдилища има дисциплинарни трибунали. В рамките на Върховния съд има наказателно, гражданско и търговско отделение. Върховният съд функционира в състав от трима или петима съдии в зависимост от предмета на делото. С измененията от 2001 г. на Закона за съдилищата и съдиите са предвидени и състави от девет съдии, които принадлежат към едно и също отделение. Общото събрание на съдиите от Върховния съд издава решения при необходимост от уеднаквяване на практиката на отделенията в рамките на самия съд. Неговите заседания са закрити.

Към Върховния съд, Върховния административен съд, висшите съдилища, както и към окръжните и районните съдилища с повече от 10 съдии се създават **съдебни съвети**. Те дават мнение относно назначаването на председател и заместник-председатели на съдилищата и относно преместването на съдия от един съдебен район в друг, както и обсъждат годишния доклад на председателя на съда относно функционирането на съдебната власт. Мандатът на членовете на съдебния съвет е 5 години.

4.4. Статут на съдиите

Съдиите в Чехия се назначават от **президента на републиката по предложение на министъра на правосъдието**. Според Конституцията назначаването е за неопределен период от време, но в Закона за съдилищата и съдиите е посочено възрастово ограничение – до края на годината, в която съдията навършва **70-годишна възраст**. Всеки чешки гражданин, който е пълнолетен, притежава юридическо образование и успешно е издържал изпита за магистрати, може да бъде назначен за съдия, като останалите изисквания са конкретизирани в Закона за съдилищата и съдиите.

4.5. Административно правосъдие

Характерна особеност на чешката съдебна система е, че административното правораздаване се обособява едва през 2002 г. с приемането на Кодекса на административното правосъдие (Закон № 150/2002). То се осъществява от окръжните съдилища и от Върховния административен съд. В окръжните съдилища административното правораздаване е обособено в специални колегии, като административните дела се разглеждат от едноличен съдебен състав.

Върховният административен съд е последна съдебна инстанция по административни дела като негова основна функция е унифицирането на съдебната практика на административните съдилища. Това е възможно, тъй като Върховният административен съд е касационна инстанция относно делата, разглеждани от окръжните съдилища, а в изрично посочени от Кодекса на административното правосъдие случаи той е единствена инстанция.

Върховният административен съд заседава в състав от трима съдии. По дела във връзка с оспорване на изборна процедура или на законността на политическа партия или движение и във връзка със спор за компетентност Върховният административен съд заседава в редовен състав от седем съдии. В отделни случаи Кодексът на административното правосъдие предвижда определени решения да се постановяват еднолично от председателя на състава. Предвиден е и т.нар. разширен състав, който се състои от седем съдии при обжалване на решение, постановено от тричленен състав на Върховния административен съд, и от девет съдии в останалите случаи.

Органи на управление на Върховния административен съд са неговият председател, Пленумът на Върховния административен съд и Съдебният съвет към Върховния административен съд. Пленумът включва всички съдии в този съд. След обсъждане в Пленума председателят на Върховния административен съд издава т.нар. Процедурни правила на Върховния административен съд. Те се отнасят до организацията на дейността на съда, формирането на съставите, изготвянето на графика на делата, мониторинга и оценяването на съдебните решения, издавани от Върховния административен съд и др. Съдебният съвет към

Върховния административен съд се състои от петима съдии. Той е консултативен орган към председателя на съда. Конкретните му правомощия са изброени в Кодекса на административното правосъдие.

Интересна особеност на съдебната система в Чехия е фигурата на т.нар. **съдебен помощник**. Той се назначава към определен съдия по административни дела. За съдебен помощник може да бъде назначен пълнолетен и неосъждан чешки гражданин, който е завършил магистърска степен по право в чешки университет. Назначаването на съдебните помощници е от изключителната компетентност на председателя на Върховния административен съд, но предложението се прави от съдията, към когото се назначава помощникът. Прекратяването на правомощията на съдията води до автоматично прекратяване на правомощията и на неговия съдебен помощник.

5. Прокуратура

5.1. Организация на прокуратурата

Правната уредба на статута на прокуратурата се съдържа в чл. 80 от Конституцията на Чехия и в Закона за прокуратурата. В структурата на прокуратурата влизат **Върховната прокуратура на Република Чехия в Бърно, Висшите прокуратори в Прага и Оломоуц, осем окръжни прокуратори и 86 районни прокуратори**. Седалищата и териториалната компетентност на прокураторите съвпадат с тези на съдилищата.

Ръководни длъжности в рамките на прокуратурата заемат главният прокурор, който оглавява Върховната прокуратура на Чехия, висшите прокуратори, които ръководят висшите прокуратори, окръжните прокуратори – по отношение на окръжните прокуратори, и ръководителите на районните прокуратори. Ръководителите на различните видове прокуратори определят вътрешната организация и разпределение на дейността между прокураторите в рамките на съответната прокуратура.

Всяка горестояща прокуратура упражнява контрол по отношение на нисшестоящите ѝ прокуратори в рамките на един и същ район. **Главният прокурор на републиката се отчита пред министъра на правосъдието**, който упражнява надзор върху дейността на Върховната прокуратура. Намесата на висшестоящ прокурор в работата на нисшестоящ прокурор по отношение на съществото на делото е позволена само в пределите, изрично определени от закона.

5.2. Функции на прокуратурата

Основната функция на прокуратурата е представляването и защитата на интересите на държавата в предвидените от закона случаи. Прокуратурата има следните правомощия:

- повдигане и поддържане на обвинение по наказателни дела и извършване на други действия, предвидени в Наказателно-процесуалния кодекс на Чехия;
- контрол върху спазването на предвидените в закона правила в местата за лишаване от свобода;
- контрол по изпълнението на мерките за процесуална принуда;
- участие по дела в други предвидени от закона случаи;
- участие в мерки и процедури за превенция на престъпността и за подпомагане на жертвите на престъпления.

Правомощията на прокуратурата са ограничени в рамките на условията и средствата, които изрично са предвидени със закон. Излизането извън тези рамки опорочава действията и актовете на прокурорите, като ги прави незаконосъобразни. Прокурорът участва в граждански дела само в предвидените от закона случаи. Неговото правно положение и правомощията му по граждански дела се регламентират от Гражданско-процесуалния кодекс на Чехия.

5.3. Назначаване и освобождаване от длъжност на прокурорите

За прокурор може да бъде назначен чешки гражданин, завършил висше юридическо образование като магистър, неосъждан за престъпление с влязла в сила присъда, навършил 25 годишна възраст, успешно издържал предвидения по закон специализиран изпит и притежаващ необходимите морални качества за заемането на длъжността.

Главният прокурор в Република Чехия се назначава и освобождава от длъжност от правителството по предложение на министъра на правосъдието. Висшите прокурори се назначават и освобождават от длъжност от министъра на правосъдието по предложение на главния прокурор. Окръжните и районните прокурори се назначават от министъра на правосъдието по предложение на ръководителите на съответните окръжни и районни прокуратури. Министърът на правосъдието може да освобождава от длъжност висш, окръжен или районен прокурор поради сериозно нарушение на правомощията им, а в останалите случаи допълнителен елемент от фактическия състав по освобождаването от длъжност на прокурор е предложението за това от ръководителя на прокуратурата, към която принадлежи прокурорът, чието освобождаване от длъжност се иска. Окръжните и районните прокурори могат да бъдат освободени от длъжност и по предложение на главния прокурор. Заместниците на висшите прокурори и на ръководителите на окръжните и на районните прокуратури се назначават и освобождават от длъжност от министъра на правосъдието по предложение на техните ръководители.

5.4. Правомощия на главния прокурор

Главният прокурор на Чехия може да издава указания, които са задължителни за всички прокурори. Такива указания се издават с цел регламентиране и уеднаквяване на прокурорската практика или на организацията на дейността на отделните прокуратури.

6. Разследващи органи

Органите, компетентни да извършват разследване по наказателни дела в Чехия, са **полицейските органи**, които са част от **Министерството на вътрешните работи**. Президиумът на полицията на Република Чехия упражнява надзор върху дейността на всички полицейски органи. Неговият ръководител се назначава и освобождава от министъра на вътрешните работи с одобрението на правителството. Ръководителят на Президиума на полицията назначава и освобождава директорите на отделните служби в рамките на полицията и се отчита за дейността си пред министъра на вътрешните работи

Освен органите на полицията разследване на определени видове престъпления могат да извършват и други разследващи органи, което се обяснява със спецификата на престъпната дейност и необходимостта от професионална подготовка в конкретната разследвана област. Такива са специализираните звена на Военната полиция, специализираните звена на Чешката служба по сигурността на информацията, митническите органи, Следственото звено към Министерството на вътрешните работи.

Разследването на престъпление, по което обвиняем е полицейски служител, служител на Чешката служба по сигурността на информацията или на Службата по международни отношения и информация, се извършва задължително от прокурор. Освен това, във всички останали случаи прокурорът може по своя преценка да извърши отделни следствени действия самостоятелно и дори да изведе цялото следствено дело от полицейските органи и сам да извърши всички необходими следствени действия.

7. Взаимоотношения между прокуратурата и полицейските органи

В резултат на промените в чешкия Наказателно-процесуален кодекс от 2001 г. разследването по наказателни дела се осъществява основно от **полицията** (полицейските служители). Тя е структурирана в рамките на Министерството на вътрешните работи и е част от **изпълнителната власт**.

Отговорност за правилното и ефективно протичане на разследването носи и **прокуратурата**. Прокурорите упражняват контрол за законосъобразност по отношение на действията на полицейските органи в хода на разследването. Част от този контрол е правото на прокурорите да издават **задължителни за разследващите органи указания**, да изискват от тях доклади и отчети относно хода на разследването и предприетите мерки, да проверяват събраните материали и доказателства, да предприемат отделни следствени действия самостоятелно или дори да изведат цялостното извършване на разследването от полицейските органи, да връщат делото за допълнително разследване, да разрешават спорове за

материална компетентност между полицейските органи, да изземват разследването от един полицейски орган и да го възлагат на друг, да отменят незаконосъобразните актове на полицейските органи и т.н. Когато разследването по определено дело се извършва от прокурор, контролът за законосъобразност се упражнява от висшестоящия прокурор. Заедно със съда прокуратурата носи отговорност относно спазването на основните права и свободи на гражданите от страна на полицейските органи.

Прокурорът в чешкия наказателен процес е господар на процеса (*dominus litis*) в досъдебната фаза. Контролните му правомощия спрямо разследващите органи се обясняват със задълженията на прокурора във връзка с обвинителната функция по наказателни дела и по-конкретно със задължението за повдигане и обосноваване на повдигнатото обвинение срещу конкретно лице за извършено престъпление от общ характер.

Въпреки че по начало полицейските служители като разследващи органи са тези, които вземат решение за възбуждане на наказателно преследване, прокурорът в рамките на общите си контролни функции на досъдебната фаза може да провери дали законосъобразно и основателно е поставено началото на наказателното преследване, а при констатирани нередности – да отмени решението на полицейския орган за възбуждане на наказателното преследване. Контролът за законосъобразност и обосновааност на действията на разследващите органи се упражнява от прокурора постоянно в досъдебната фаза на наказателния процес. Той следи и за своевременното и ефективно извършване на процесуално-следствените действия.

Задължителните указания, които прокурорите могат да издават във връзка с работата на разследващите органи, се отнасят до: образуването на наказателното производство, правната квалификация на деянието, обхвата на повдигнатото обвинение, ползването на експертна помощ при разследването, връщането на случая за допълнително разследване, включително и от страна на съда, както и във всеки друг случай, когато това е необходимо за законосъобразното и ефективно протичане на разследването. Тези указания по правило се издават в писмена форма, а когато са в устна форма, се закрепват по установения ред в писмен вид.

За извършването на определени действия разследващите органи трябва да имат предварителното съгласие на прокурора. Това са: арестуването на обвиняемия, отнемането на определени вещи, които имат значение за наказателния процес, налагането на запор върху финансови активи или банкови сметки на обвиняемия, претърсване на помещения и лица, свързани с престъпното деяние и др.

Полицейските органи са длъжни при всеки случай на констатирано престъпление да предприемат необходимите действия по даване ход на наказателния процес, като незабавно уведомят за това компетентния прокурор.

Жалбите относно незаконосъобразните действия на полицейските органи във връзка с разследването се разглеждат от прокурора, докато тези, които нямат пряко отношение към разследването по конкретното дело и/или са извършени преди началото на

досъдебната фаза на наказателния процес, са от компетентността на висшестоящия полицейски служител.